

Pakanta lietuviškame pasaulėvaizdyje

Irena Smetonienė

Lietuvių kalbos katedra, Taikomosios kalbotyros institutas
Vilniaus universitetas
El. paštas: irena.smetoniene@ff.vu.lt
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5165-8078>
<https://ror.org/03nadee84>

Santrauka. *Pakanta* – sociologinis, psichologinis, filosofinis net politinis terminas. Kultūrologai kreipia dėmesį į kultūros elementus, religijotyros darbuose aptariama tolerancija atskirų religinių bendrijų atžvilgiu, filosofai šalia pakantos kalba ir apie pagarbą. Viena kitą papildydamos jos sudaro tolerancijos turinį. Lotyniškas žodis *tolerancija* ir lietuviškas *pakanta* yra tos pačios kilmės, kilę iš *kantrybės* sąvokos. Tačiau iš tikrųjų šios sąvokos nėra visai tapačios. *Pakanta* yra kasdienės sąmonės sąvoka, o *tolerancija* – filosofijos ir etikos kategorija. Taigi sąvoka *pakanta* domina įvairių sričių atstovus, tačiau lingvistiškai ji nėra nagrinėta. Straipsnio tikslas – aptarti *pakantos* leksines reikšmes lietuviškuose žodynuose, iširti, kaip sąvoka vartojama viešuose medijų tekstuose ir jaunimo atsakymuose į klausimą *Kas jums yra pakanta?* Lietuviškuose leksikografiniuose šaltiniuose leksems *pakanta* ir *tolerancija* pateikiamos kaip sinonimai. Iš iliustracinių pavyzdžių matyti, kad *pakanta* dažniausiai yra *kantrybė*. *Pakanta* turi ribas, o pakentimas to, kas kenkia visuomenės gerovei, turėtų virsti nepakanta. Jaunimas, nors retai vartoja tokią leksemą, pirmiausia ją taip pat sieja su *kantrybe* – ši leksema figūruoja pusėje atsakymų į klausimą *Kas jums yra pakanta?* Jaunimui geriau žinoma ir be paaiškinimų suprantama sąvoka *tolerancija*. Ši leksema rasta net 48 proc. atsakymų. Kaip ir leksikografiniuose šaltiniuose, abi leksems vartojamos sinonimiškai. Kaip sinonimai arba kaip lygiavertės sąvokos *pakanta* ir *tolerancija* vartojamos ir medijų tekstuose. Iš surinktų pavyzdžių matyti, kad į *pakantos* sąvoką lietuviai įtraukia ir filosofų minimą pagarbą. *Pakanta* gali būti ne tik žmonėms ar kitiems gyviems daiktams, bet ir negyviems (maistui, vaistams, skoniui ir t. t.). Medijų tekstuose ypač išryškėja *pakantos* priešingybės *nepakantos* semantiniai aspektai. *Nepakanta* taip pat turi dvi puses: teigiamą – kaip nepakenčiami visuotiniai tvarkos pažeidimai, įvairūs neigiami reiškiniai, galintys kenkti visuomenei ar net valstybei; neigiamą – kai ji kyla iš pavydo, pasireiškia kitaip mąstančių, daugiau uždirbančių, kitos orientacijos žmonių niekinimu. *Nepakanta* tiriamoje medžiagoje dar labiau paryškina *pakantos* atspalvius. *Pakantos* vartosena traukiasi ne tik jaunimo, bet ir kitų lietuvių kalboje, jos vietą užima *tolerancija*. Atliktas tyrimas leidžia daryti išvadą, kad sąvokos *pakanta* kognityvinė definicija yra: kantrybė, susitvardymas, pagarba.

Raktažodžiai: pakanta, tolerancija, pagarba, kantrybė.

Pakanta in the Lithuanian Worldview

Abstract. *Pakanta* (acceptance) is a sociological, psychological, philosophical, and even political term. Culture researchers focus on cultural elements, religious studies discuss tolerance towards specific religious communities, and philosophers, alongside tolerance, also refer to respect. Together, these concepts form the content of tolerance. The

Straipsnis parengtas pagal VLKK finansuojamo projekto „Konceptai DEMOKRATIJA, PATRIOTIZMAS, TOLERANCIJA ir jų antonimų bei sinonimų analizė“ medžiagą.

Received: 2024-11-05. Accepted: 2024-12-01

Copyright © 2024 Irena Smetonienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Latin word *tolerantia* and the Lithuanian word *pakanta* have the same origin, both stemming from the concept of patience. However, these terms are not entirely synonymous. *Pakanta* is a concept of everyday consciousness, while *tolerancija* is a category in philosophy and ethics. Thus, the concept of *pakanta* evokes interests of representatives from various fields, but linguistically it has not been widely studied. The aim of this article is to discuss the lexical meanings of *pakanta* in Lithuanian dictionaries, investigate how the term is used in public media texts, and examine how young people respond to the question, “What does *pakanta* mean to you?” In Lithuanian lexicographical sources, the lexemes *pakanta* and *tolerancija* are presented as synonyms. Illustrative examples show that *pakanta* is most often associated with patience. *Pakanta* has limits, and tolerating things that harm societal welfare should turn into intolerance. Although rarely using the term, young people primarily associate it with patience—this lexeme appears in half of the responses to the question “What does *pakanta* mean to you?”. The concept of *tolerancija* (tolerance) is more familiar and understood without explanation, appearing in 48% of the responses. As in lexicographical sources, both lexemes are used as synonyms. In media texts, *pakanta* and *tolerancija* are used either as synonyms or as equivalent concepts. From the collected examples, it is evident that the concept of *pakanta* in Lithuania also includes the respect mentioned by philosophers. *Pakanta* can apply not only to people or living things, but also to inanimate objects (such as food, medicine, taste, etc.). In media texts, the semantic aspects of intolerance—*nepakanta*—are particularly emphasised. Intolerance also has two sides: the positive one, as the inability to tolerate universal violations of order or various negative phenomena that may harm society or even the state; and the negative one, when it arises from envy and manifests itself as contempt for those who think differently, earn more, or have different orientations. Intolerance in the studied material further highlights the shades of *pakanta*. The use of *pakanta* is decreasing not only among young people but also among other Lithuanians, with *tolerancija* taking its place. The study leads to the conclusion that the cognitive definition of *pakanta* includes patience, self-control, respect.

Keywords: acceptance, tolerance, respect, patience.

Įvadas

Pakanta – sociologinis, psichologinis, filosofinis net politinis terminas, todėl Lietuvoje nagrinėjamas įvairiais aspektais¹. Kultūrologų, sociologijos ir socialinės filosofijos ar religijotyros darbuose šis terminas yra apibrėžiamas nenutolstant nuo bendrosios tolerancijos prototipo (tai religinė tolerancija), keičiasi tik jos objektas. Kultūrologai kreipia dėmesį į kultūros elementus ar jos visumos traktavimą, religijotyros darbuose aptariama tolerancija atskirų religinių bendrijų atžvilgiu. Filosofai šalia pakantos dar kalba ir apie pagarbą. Pagarba ir pakanta filosofams yra artimai tarpusavyje susijusios sąvokos. Viena kitą papildydamos jos sudaro tolerancijos turinį. Pagarbos rodikliai pagal Andrių Sprindžiūną yra lygiateisiškumas, taktiškumas, dėmesingumas, o pakantos – lankstumas (siekimas sutarimo, prisitaikymas), taikumas (nepasidavimas pykčiui, vengimas naudoti prievartą), atlaidumas (nuoskaudų pamiršimas, nekeršijimas) ir kantrumas (nuoskaudų pamiršimas, nekeršijimas) (Sprindžiūnas 2000, 9).

Neretai žmogui tekdavo ir tenka susitaikyti su tuo, kas nemalonu, dirgina, teikia fizinę ir dvasinę kančią, ko jis negali nugalėti ar pašalinti. Taip formavosi kantrybė. Pakanta taip pat yra kantrybė, tačiau jos turinys platesnis. Pakantusis priima arba iškenčia ir tai, kas jam nemalonu, nors to jis galėtų išvengti. Pakantus žmogus tvirtai laikosi savo principų ir pasilieka teisę kritikuoti jam svetimas pažiūras bei įsitikinimus. Vadinasi, pakanta sulaiko žmogų nuo išankstinio priešiško, neargumentuoto kitų pažiūrų ar įsitikinimų atmeti-

¹ Šiame straipsnyje aptariami tik Lietuvos mokslininkų darbai, kuriuose nagrinėjama pakanta ir tolerancija, nes tiriamas sąvokos *pakanta* vaizdas lietuviškame pasaulėvaizdyje.

mo vien dėl to, kad jos nesutampa su savosiomis. Pakanta suartina, verčia ieškoti dialogo, gilintis į kito pasaulį, suprasti svetimus argumentus.

Labai dažnai kasdienėje kalboje, net ir literatūroje, ypač etinėje literatūroje (Plikienė 1987, 14), *pakantos* ir *tolerancijos* terminai vartojami kaip sinonimai (tai bus matyti iš tolesnės sąvokos analizės). Tačiau iš tikrųjų šios sąvokos nėra visai tapačios. *Pakanta* yra kasdienės sąmonės sąvoka, o *tolerancija* – filosofijos ir etikos kategorija (Žemaitis 1987, 7). Sprindžiūnas, bene išsamiausiai nagrinėjęs toleranciją edukaciniu aspektu, šį fenomeną apibrėžia kaip pakantą, besiremiančią pagarba oponentų nuomonei ar įsitikinimams. Vienuose savo darbuose jis teigia, kad pakanta yra viena iš pagrindinių tolerancijos apraiškų (Sprindžiūnas 2001, 76), tačiau kitame straipsnyje, rašydamas apie politinę toleranciją, sąvokas atskiria: „Be to, svarbu atskirti politinę toleranciją nuo pakantos. Politinė tolerancija skiriasi nuo politinės pakantos tuo, kad remiasi ne naudingumo ar kitais trumpalaikiais motyvais“ (Sprindžiūnas 2006, 75). Taigi, autorius vėlesniuose darbuose tarsi atskiria pakantą ir toleranciją ir taip sukonkretina jos ribas, perfrazuodamas Romano Plečkaičio teiginį. Plečkaitis monografijoje „Tolerancija“ teigia, kad *toleranciją* reikia suprasti plačiąja (pakanta) ir siaurąja prasme. „Savanoriškas apsisprendimas nespriešinti, pakelti, iškentėti tai, kas vertinama neigiamai, – tai tolerancija plačiąja prasme. Pakanta reiškia, kad nekovoju su tuo, kas vertinama neigiamai, nesistengiama pašalinti veiksmų ar pažiūrų, kurioms nepritariama, priežasties“ (Plečkaitis 1998, 47). Plačiąja prasme tolerancija, arba pakanta remiasi didesnės vertės kriterijumi, kai apsisprendžiama kažką iškentėti. Tolerancija siaurąja prasme (tikroji tolerancija) – tai principas, skelbiantis, kad kiekvieno žmogaus ir žmonių grupių pareiga – pozityviai vertinti kitus žmones ir jų pažiūras, pripažinti jiems (ir gerbti) teisę turėti kitokias negu mūsų pažiūras, skelbti jas ir laisvai tvarkyti savo gyvenimą. Pareiga pozityviai traktuoti svetimas pažiūras ir veiksmus suprantama taip, kad neleistina žmonių persekioti už tai, jog jie laikosi kitokių negu mūsų įsitikinimų (Plečkaitis 1998, 47–51).

Pakanta apima ir žmonių santykius su daiktais, gyvūnais. Pakenčiame gėlę, užimančią pusę kambario, katiną draskantį užuolaidas, triukšmaujančią papūgą ir t. t. Tačiau žmonių santykiuose apsiriboti vien pakantumu nei atskiras žmogus, nei visuomenė negali, tada atsiranda principas, kad reikia pozityviai vertinti kitus žmones ir jų pažiūras, jas skelbti, apskritai gyventi taip, kaip jie nori. Tai jau tolerancija: „Kai veiksmus, kuriems nepritariame ir kuriuos vertiname neigiamai, ryžtamės iškęsti, nors ir galėtume trukdyti jiems atsirasti, tai čia pakanta. O kai pripažįstame teisę į tokius veiksmus ir ją gerbiame, – tai jau tolerancija“ (ten pat 51). Pakanta taip pat turi ribas. Jų veiksniai gali būti subjektyvūs ir objektyvūs. Neįmanoma kentėti, kai nemalonumai virsta skausmu, tuomet stengiamasi pašalinti priežastį. Žmogaus psichikai būdinga savisauga, kentėjimo riba. Kai kančios riba peržengiama, baigiasi pakanta, protestuojame, siekiame pašalinti nemalonumus. Jei vertinamas veiksmas prieštarauja būtinajam moraliniam vertinančiojo minimumui, už kurio išsaugojimą vertinantysis jaučiasi esąs atsakingas, tada baigiasi ir pakanta. Taigi pakanta tam, kuris pakenčia, nėra vien tiktai gerai. Ji reiškia didesnę ar mažesnę kančią, žmogui skauda. Kita vertus, kaip teigia Aleksandras Žarskus (zarskus.lt), per didelis pakantumas

kenkia visuomenei, ardo joje esamą tvarką. Jeigu bet kokia visuomenė, organizacija, partija ar struktūra sugebėtų laikytis visiško pakantumo (tolerancijos), jos paprasčiausiai nebeliktų, toleruojami reiškiniai ją greitai sunaikintų. Kiekviena struktūra ar organizacija, pradedant nuo pačios paprasčiausios (dviejų žmonių draugystės ar santuokos) turi savo taisykles, kurių reikia laikytis, kad tam tikra struktūra galėtų gyvuoti.

Taigi sąvoka *pakanta* domina įvairių sričių atstovus, tačiau lingvistiškai ji nėra nagrinėta, šis straipsnis yra pirmas lingvistinėje erdvėje ir remiasi Liublino etnolingvistinės mokyklos metodologija. Anot Liublino etnolingvistų, kalboje esantis suvokimas, kuris apima tam tikras sąvokas, turi būti išryškinamas iš įvairių kalbos šaltinių, o vėliau grupuojamas į aspektus. Jų aprašymas leidžia suformuluoti visapusišką dalyko vaizdą, todėl turi būti išnaudoti trys duomenų tipai – sistema, anketa ir tekstai (vadinamasis S-A-T). Straipsnio tikslas kaip tik ir yra susijęs su metodologija, tiksliau duomenų tipais: aptarti *pakantos* leksines reikšmes lietuviškuose žodynuose, iširti, kaip sąvoka vartojama viešuose medijų tekstuose ir jaunimo atsakymuose į klausimą *Kas jums yra pakanta?* Iš tikslo išplaukia tokie uždaviniai: 1. Išsiaiškinti, kaip *pakanta* apibrėžiama lietuviškuose leksikografiniuose šaltiniuose. 2. Kaip jaunimas supranta *pakantą*. 3. Kokiomis reikšmėmis ar atspalviais *pakanta* vartojama medijų kontekstuose. 4. Kokia galima sąvokos *pakanta* kognityvinė definicija.

1. Leksikografinių (sisteminių) duomenų analizė

Lietuvių kalboje esama dviejų pirminių leksemų *kantus* ir *kantrus*. „Lietuvių kalbos žodynas“ (LKŽ) *kantus* apibrėžia kaip „pakantus, tolerantiškas (*Kurs kenčia kitą, tas kantus* J.), ramus“, o *kantrus* – „kuris gali ramiai kęsti, kentėti, santūrus“ (*Kantrus pakenčia* Dkš. *Kad ir kantrus, vis tiek pradėjo bartis* Ds. *Tai kantrus vaikas: užsigauna ir nerėkia* Vb. *Anas neprapuls: ir kantrus, ir prantus* Ds.). Taigi bandoma atskirti šių leksemų reikšmes – pirmuoju atveju akcentuojamas pakantumas kitam, o antruoju – kentėjimas. Reikšmės skirtumas išlaikomas ir vediniuose *pakantus* bei *pakantrus*: *pakantus* pirmoji reikšmė tokia pat kaip ir *pakantrus*, antroji susijusi su tolerancija (*Būk tu namie kaip svečias. Pakantus, taktiškas svečias* A.Gric. *Kita nusikalstamumo egzistavimo priežastis yra pakanti pažiūra į įvairius tvarkos ir drausmės pažeidėjus* sp.); *pakantrus* – „kuris kenčia, kantrus“ (*Jis didelėliai pakantrus: visą koją suraižė, o jis nė nesuriko* Vdk.). Teikiant vedinius iš *pakantus* į *pakanta* ir iš *pakantrus* į *pakantra*, skirtumai nyksta. LKŽ teikia dvi sąvokos *pakanta* reikšmes: (1) „kantrybė, kantrumas“ ir (2) „pakentimas, tolerancija“. Pavyzdžių pateikta labai mažai, tačiau iš gyvosios kalbos, skirtumas tarp reikšmių gerai matyti: (1) – kantrybė, (2) – tolerancija arba pakentimas:

(1) *Jei ir skauda, turėk pakantą* Kltn.

(2) *Augindami pakantą tarp sąvės, auginame ir teisingumą, ir širdingumą* Vd.

Leksemos *pakantra* reikšmės yra tokios pat (nuoroda į *pakantą*): *Jie gyvena didelėj pakantroj* Rm. *Apsakinėdavo ištvermę, pakantą, garbingumą ir gerumą tėvų* A1884,109. Vadinas, šie vediniai jau gali tekste pakeisti vienas kitas.

„Dabartinės kalbos žodyne“ (DLKŽ) *pakanta* apibrėžiama taip pat, kaip ir LKŽ: 1. „kantrybė, kantrumas“: *Jei ir skauda, turėk pakantą*. 2. „pakentimas, tolerancija“. Leksema *pakantra* jau nebepateikiama, tačiau yra jos pamatinis žodis *pakantrus* – „kuris pakencia, kantrus“ (*P. žmogus*).

Pakantus čia apibūdinamas kaip „gerbiantis kitų nuomonę, apkantus, tolerantingas“ (*Jis teisingas, pakantus žmogus*). Kadangi šalia *pakanta* nebeteikiama *pakantra*, neaišku, ar ir šiame žodyne trečiame darybos žingsnyje reikšmės suartėja.

„Sinonimų žodynas“ ne tik pateikia sinonimus, tokius pat kaip DLKŽ aiškinama leksemos reikšmė (1. „kantrybė, kantrumas“: *Jei ir skauda, turėk pakantą*. 2. „pakentimas, tolerancija“), bet ir tą patį pavyzdį prie pirmosios reikšmės. Vadinasi, *pakantos* sinonimais kontekste galima laikyti visas keturias leksemas: *kantrybė, kantrumas, pakentimas* ir tarp-tautinį atitikmenį *tolerancija*. Atkreiptinas dėmesys ir į kitą *pakantos* sinonimą *kantrybė*. LKŽ teikia tokį *kantrybės* apibūdinimą: „galėjimas, įstengimas kentėti, kantrumas“, vadinasi, čia svarbus kančios, skausmo motyvas, apie kurį kalba filosofai, aiškindami *pakantos* sąvoką. Įdomu ir tai, kad *kantrybės* iliustraciniuose pavyzdžiuose matyti ne tik žmogaus sugebėjimas susitvardyti, kentėti, bet ir kantrybės, kaip ir pakantos, ribos:

- (3) *Martynienė, apsikentusi kantrybėje, tylėdama darbavosi* Žem.
- (4) *Galų gale kai išvarystat mane iš kantrybės, tai bus blogai* Užp.
- (5) *Pelės ir žiurkės visai iš kantrybės išvedė mūsų namiškius* P. Cvir.

„Sinonimų žodynas“ kaip sinonimus teikia 1. „kantrybę“, 2. „toleranciją“ ir kreipia žiūrėti į jų reikšmes.

Taigi lietuviški leksikografiniai šaltiniai *pakantą* ir *toleranciją* teikia kaip sinonimus, į filosofų skirtį čia neatsižvelgiama, nes leksemų reikšmės nustatomos remiantis kasdienės kalbos duomenimis, kur šios sąvokos vartojamos įvairiai. *Pakanta* lietuviams pirmiausia yra kantrybė, būtent šis aiškinimas iškeliamas į pirmą reikšmę.

2. Kas jaunimui yra *pakanta*?

Laikantis Liublino etnolingvistikos mokyklos metodologijos, Vilniaus universiteto 1 ir 2 kurso studentams iš Matematikos, Fizikos, Ekonomikos, Komunikacijos, Medicinos, Filologijos, Filosofijos, Teisės fakultetų ir Tarptautinių santykių instituto buvo pateiktas klausimas „Kas jums yra pakanta?“ Apklausoje dalyvavo 101 studentas, jų atsakymai sugrupuoti į deskriptorius, kurie pateikiami nuo didžiausio iki mažiausio, siekiančio tik 1 procentą.

Leksema *pakanta* nėra dažna kasdienėje vartosenoje, tad natūralu, kad buvo tokių respondentų, kurie teigė nežiną, ką jis reiškia, bet bandė spėti, susieti su konkrečia situacija: *aš pakantą suprantu kaip empatijai ir kantrybei giminiškus jausmus; kažkas panašu į atgailą; reikšmės nežinau, bet gal kantrybė?; nežinau tokio žodžio, bet jis man siejasi su kantrybe; nežinau, bet bandysiu filosofuoti: pakanta, man atrodo, yra kilęs iš žodžio „pakęsti“, tada ji yra kantrybė, tolerancija – kažkas tokio; ką tai reiškia nežinau, bet man atrodo, kad pakanta yra, kai mano kambariokė išveria kambario sukuitimą, jovalą, kurį padarau, emocinius*

svyravimus. Galima teigti, kad jaunosios kartos žodynas siaurėja, artimiausioje aplinkoje *pakanta* nebevartojama, todėl žodžio reikšmė tik bandoma išnarplioti logiškai samprotaujant. Kituose atsakymuose akcentuojama, kad tai teigiama žmogaus savybė, ją turėtų turėti visi. Iš atsakymų galima išskirti du pagrindinius deskriptorius. Tai **kantrybė** (50 %), **tolerancija** (48 %) ir kelis mažuosius: **savęs valdymas/susitvardymas** (1 %), **pagarba kitiems** (1 %). Kaip matyti, pusė atsakymų, kuriuose suprasta sąvokos reikšmė, *pakanta* asocijuojasi su kantrybe, nors ir retai, tačiau akcentuotas susitvardymas ir pagarba: *toks jausmas, kai tau kas nors nepatinka, bet tu nesakai, neparodai; tai jausmas, kuris padeda priimti kitus tokius, kokie jie yra; pagarba net ir tokiems, kurie nepatinka, kurių elgesys nepatinka; kitokiems nei aš; tau kas nors nepatinka, bet tu to neniekini, nežemini (jei tai žmogus) ir gerbi kitų nuomonę; žmogus tam tikrose situacijos turi mokėti susilaikyti nuo tam tikrų neigiamų emocijų, pavyzdžiui, jeigu viskas vyksta ne pagal tave, bet turi prisitaikyti, pakentėti*. Vis dėlto beveik pusė studentų atsakė, kad tai *tolerancija*, neaiškindami pačios *tolerancijos* reikšmės, nes jaunimui ši sąvoka atrodo savaime suprantama. Kaip ir žodynuose, jaunimas *pakantą* ir *toleranciją* supranta sinonimiškai.

3. Pakanta įvairiuose tekstuose

Įvade aptarta, kaip *pakantą* supranta ir aiškina filosofai, todėl į šį skyrių filosofinio diskurso pavyzdžiai nebus įtraukti. Pasakymai su leksemomis *pakanta*, *pakantumas*, *pakantus* teikiama iš įvairių internetinių šaltinių, žinių portalų. Pavartojimo atvejų nėra daug, surinkta tik 87 atvejai, tačiau ir toks duomenų kiekis leidžia daryti išvadą, pavyzdžiai turėtų atspindėti šiandieninį visuomenės supratimą apie sąvoką ir vartosenos lauką.

Iš suriktų pavyzdžių matyti, kad *tolerancija* ir *pakanta* suprantama ir kaip sinonimai (6), ir kaip lygiavertės sąvokos (7, 8, 9):

- (6) *Nemodernioji/negatyvioji tolerancija, arba pakanta, nurodo, kad tam tikri dalykai laikomi klaidingais, tačiau jų egzistavimas laikomas pakenčiamu (propatria.lt).*
- (7) *Tolerancija, pakantumas – ne panacėja žurnalisto darbe, tačiau šios savybės būtinos, kai save demonstruoja viešojoje erdvėje, kai nori kuo visapusiškiau išanalizuoti problemą bei išryškinti pašnekovo poziciją (alkas.lt).*
- (8) *Tolerancija ir pilietinis pakantumas retai kada veši be aukštesnio išsilavinimo, gilesnio emocinio intelekto ir padoraus elgesio tradicijos (bernardinai.lt).*
- (9) *Būtent visuomenės tolerancija ir pakantumas yra viena prielaidų, užkertančių kelią diskriminacijai darbo rinkoje ir leidžiančių didžiąjai daliai socialiai pažeidžiamų grupių įsidarbinti ir sėkmingai išsilaikyti darbo vietoje (15min.lt).*

Įvairiuose kontekstuose *pakanta*, *pakantumas*, *pakantus* vartojami jau aptartomis reikšmėmis:

- (10) *Demokratija – tai priešingybių pakanta (XXIamzius.lt).*
- (11) *Žemaičių Naumiesčio mokykloje-darželyje vyko grupių ir klasių valandėlės, kurių metu buvo aiškinama apie pakantą, pagarbą, supratingumą vienas kitam. Šiais metais tolerancijos simbolis buvo namas (silokarcema.lt).*

- (12) Čia turėjo sugyventi įvairių tautybių žmonės, todėl šventojiškių patirtis turtinga, jie pasižymi **pakantumu**, – gyvenvietės išskirtinumą pažymėjo A. Bukauskienė (pajurio-naujienos.lt).
- (13) Eksperimentas daugiabučiuose: ar esame **pakantūs** socialinio būsto gyventojų kaimynystei? (rokiskiosirena.lt).
- (14) Evoliuciškai žiūrint, **pakanta** buvo reikalinga kaip vienas iš visuomenės reguliacijos veiksnių. Žmonės iš prigimties yra skirtingi – skirtingo svorio, ūgio, balso tono, skirtingų charakterių. Todėl **pakantumo** ir tolerancijos mechanizmai turėjo atsirasti pačioje smegenų organizacijoje, t. y. kaip psichologiškai įsisavintas ir perduodamas mechanizmas. Mes vadiname tokį reiškinį paveldėtu psichologiniu mechanizmu, – aiškina A. Bagdonas (delfi.lt).

Taigi, pakanta pasireiškia tada, kai yra gerbiami šalia esantys (6, 7, 11), net tokie, kurie yra priešingybė (10) ar į gyvenimą žiūrintys kitaip negu tu, esantys iš kito sluoksniu (9, 13), šalia gyvenantys kitų tautybių žmonės (12). Pakanta yra ir tam tikras visuomenės reguliacijos mechanizmas (8, 14), susijęs su tvarka, išsilavinimu, žmogaus psichologija. Tačiau pakanta turi turėti ribas, nes yra dalykų, kurie negali būti toleruojami. Nepakanta kaip teigiama ypatybė susijusi su nusistovėjusios tvarkos pažeidimu, neigiamais reiškiniais, grėsme visuomenei ar net valstybės pamatams (16–21), kaip neigiamą ji pasireiškia pavydu, kitaip mąstančių, daugiau uždirbančių, kitos orientacijos žmonių niekinimu (15):

- (15) Kita vertus, „homo sovieticus“ nėra **pakantus** kitiems – kitaip mąstantiems, daugiau uždirbantiems, kitokios orientacijos (alfa.lt).
- (16) Lietuviai nėra **pakantūs** Baltarusijos ir Rusijos kišimuisi į Lietuvos politiką (civitas.lt).
- (17) Tada kone visa Lietuva, įžeidama atminties ir solidarumo žvakutes, vienu balsu šaukė, kad **pakantumo** smurtui nebebus, kad metas imtis visų reikiamų priemonių smurtui ir agresijai pažaboti (delfi.lt).
- (18) Piktybinių šiukšlintojų lieka vis mažiau. Keičiasi supratimas, mažėja **pakantumas** tokiems piktavaliams (kaisiadoriuzinios.lt).
- (19) Andrius Navickas: Nulinis **pakantumas** patyčiomis ne tik mokyklose, bet ir... Seime (15min.).
- (20) Neturime būti **pakantūs** neblaiviems vairuotojams ir jokių būdu neturime leisti jiems vairuoti, juo labiau patys su jais važiuoti (republika.lt).
- (21) B. Genzelis buvo **nepakantus** melui ir neteisybei (mokslolietuva.lt).

Nepakanta pavyzdžiuose dar labiau paryškina *pakantos* atspalvius: pagarba kitiems, atsidavimas visuomenės interesams, rūpinimasis piliečių, valstybės saugumu.

Pakanta susijusi ne tik su gyvais daiktai, ji gali būti maistui, vaistams, aštrumui ir t.t:

- (22) Jei aitrus maistas spaudžia ašaras: gydytoja dietologė atskleidė, kodėl skiriasi mūsų **pakantumas** aštrumui (jp.lt).
- (23) Lietuviai – **pakantūs** skausmui: į gydytojus kreipiasi tik tada, kai nebegali dirbti (m.kauno.diena.lt).

Šiuose pavyzdžiuose išryškintas vienas iš *pakantos* aspektų – kentėjimas, kančia.

(24) *Skolų išieškojimo ekspertė: kinta verslo pakantumas partnerių skolai – kredito terminas trumpinamas* (15min.lt).

Nors iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad kalbama apie negyvą daiktą, tačiau lengvai suprantama, kad po skola slepiasi konkretūs žmonės, vadinasi, *ir* čia pakanta yra susijusi su pagarba, atjautimu, supratingumu.

Išvados

1. Lietuviškuose leksikografiniuose šaltiniuose leksemos *pakanta* ir *tolerancija* pateikiamos kaip sinonimai. Iš iliustracinių pavyzdžių matyti, kad *pakanta* dažniausiai yra kantrybė. Dar vienas svarbus aspektas – pakanta turi ribas, o pakentimas to, kas kenkia visuomenės gerovei, turėtų virsti nepakanta.
2. Jaunimas, nors retai vartoja tokią leksemą, pirmiausia ją taip pat sieja su *kantrybe* – ši leksema figūruoja pusėje atsakymų į klausimą „Kas jums yra pakanta?“. Jaunimui geriau žinoma ir be paaiškinimų suprantama sąvoka *tolerancija*. Ši leksema rasta net 48 proc. atsakymų. Kaip ir leksikografiniuose šaltiniuose, abi leksemos vartojamos sinonimiškai.
3. Kaip sinonimai arba kaip lygiavertės sąvokos *pakanta* ir *tolerancija* vartojamos ir medijų tekstuose. Iš surinktų pavyzdžių matyti, kad į *pakantos* sąvoką lietuviai įtraukia ir filosofų minimą pagarbą: net kitaip mąstantiems, priešingybėms, kitų tautybių žmonėms. Ji iškeliamą ir kaip tam tikras visuomenės reguliacijos mechanizmas, kuris užtikrina tvarką. Pakanta gali būti ne tik žmonėms ar kitiems gyviems daiktams, bet ir negyviems (maistui, vaistams, skoniui ir t. t.). Medijų tekstuose ypač išryškėja *pakantos* priešingybės *nepakantos* semantiniai aspektai. *Nepakanta* taip pat turi dvi puses: teigiamą – kai nepakenčiami visuotiniai tvarkos pažeidimai, įvairūs neigiami reiškiniai, galintys kenkti visuomenei ar net valstybei; neigiamą – kai ji kyla iš pavydo, pasireiškia kitaip mąstančių, daugiau uždirančių, kitos orientacijos žmonių niekinimu. *Nepakanta* tiriamoje medžiagoje dar labiau paryškina *pakantos* atspalvius. Taip pat būtina pabrėžti, kad *pakantos* vartosena traukiasi ne tik jaunimo, bet ir kitų lietuvių kalboje, jos vietą užima *tolerancija*.
4. Atliktas tyrimas leidžia daryti išvadą, kad sąvokos *pakanta* kognityvinė definicija yra: kantrybė, sugebėjimas susitvardyti net ir sunkiausiose situacijose, pagarba aplinkiniams.

Išanalizavus S-A-T duomenis, galima rekomendacija žodynų rengėjams: vertėtų pamąstyti, ar nereikia atskirti *pakantos* ir *tolerancijos* reikšmių, pasigilinti į *pagarbos* ir *pakantos* santykį. Žodynuose teikiamos reikšmės daro didelę įtaką visuomenės mąstymui ir stereotipų kūrimui, todėl ten sąvokos turėtų būti išgrynintos.

Sutrumpinimai

A. Gric. – Augustinas Gricius.
A1884,109. – Auszra. Laikraštis išleidžiamas Lietuvos milėtoju.
Dkš. – Daukšiai, Marijampolės r.
Ds. – Dusetos, Zarasų r.
J. – Jonas Aistis.
Kltn. – Kaltinėnai, Šilalės r.
P. Cvir. – Petras Cvirka.
Rm. – Ramyga, Panevėžio r.
sp. – spaudos žodis ar sakiny.
Užp. – Užpaliai, Utenos r.
Vb. – Vabalninkas, Biržų r.
Vdk. – Viduklė, Raseinių r.
Vd. – Vydūnas.
Žem. – Žemaitė.

Duomenų šaltiniai

DLKŽ_{se} – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (internetinis), vyr. red. S. Keinys, 8-as patais. ir papild. leid., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/> (žiūrėta 2024-03-10)

LKŽ_e – *Lietuvių kalbos žodynas*, t. 1–20, 1941–2002 (elektroninis variantas), vyr. red. G. Naktinienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2017). Prieiga internete: <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/> (žiūrėta 2024-03-10)

„Sinonimų žodynas“ – Antanas Lyberis. – 2-asis patais. leid. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, XIV, 586 p.; elektroninis variantas, 2015. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/sinonimu-zodynas/> (žiūrėta 2024-03-10).
<https://www.alfa.lt/straipsnis/1092954/1092954/> (žiūrėta 2024-09-10)

<https://alkas.lt/2017/01/16/c-iskauskas-nedalinkime-perlu-kiaulems-zurnalistai-pirmadienio-mintys/>
<https://www.bernardinai.lt/2018-02-27-simtmečiai-ir-tolerancija/> (žiūrėta 2024-09-10)

<http://www.civitas.lt/lietuviai-nebutu-pakantus-rytu-saliu-kisimuisi-i-lietuvos-reikalus/> (žiūrėta 2024-09-10)

<https://www.delfi.lt/pilietis/naujienos/valstybes-simtmetis-pakantumas-smurtui-privalo-mazeti-77003139/> (žiūrėta 2024-09-11)

<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/astrios-tolerancijos-briaunos-46036229/> (žiūrėta 2024-09-11)

<https://jp.lt/jei-aitrus-maistas-spaudzia-asaras-gydytoja-dietologe-atskleide-kodel-skiriasi-musu-pakan-tumas-astrumui/> (žiūrėta 2024-09-17)

<https://kaisiadoriuzinios.lt/kai-kantrybe-ir-pakantumas-nera-gero-tono-zenklas/> (žiūrėta 2024-09-17)

<http://mokslolietuva.lt/2024/01/gimes-vasario-16-aja-bronislovui-genzeliui-atminti/> (žiūrėta 2024-09-17)

<https://m.kauno.diena.lt/naujienos/sveikata/sveikata/lietuviai-pakantus-skausmui-i-gydytojus-kreipiasit-tada-kai-nebegali-dirbti-1143559/> (žiūrėta 2024-09-17)

<https://www.propatria.lt/2017/06/rokas-gasparaitis-modernioji.html> (žiūrėta 2024-09-17)

<https://www.pajurionaujienos.com/?act=exp&sid=11298> (žiūrėta 2024-09-20)

https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos_lietuvos_zinios/vaiku_saugumu_rupinames_o_savo/ (žiūrėta 2024-09-20)

<https://rokiskiosirena.lt/naujiena/gyvenimas/eksperimentas-daugiabuiuose-ar-esame-pakants-socialinio-bsto-gyventoj-kaimynystei/komentarai?page=1&per-page=5> (žiūrėta 2024-09-20)

https://www.silokarcema.lt/naujiena/15566_tolerancija--kantrybe-pakanta.html (žiūrėta 2024-09-20)
<https://zarskus.lt/apie-pakantuma-tolerancija-ir-diskriminacija/> (žiūrėta 2024-11-06)
https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/skolu-iseskojimo-eksperte-kinta-verslo-pakantumas-partneriu-skolai-kredito-terminas-trumpinamas-662-2175694?utm_medium=copied (žiūrėta 2024-09-21)
https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/andrius-navickas-nulinis-pakantumas-patyciomis-netik-mokyklose-bet-ir-seime-18-626525?utm_medium=copied (žiūrėta 2024-09-21)
https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvos-gyventojai-teigia-esa-pakantus-56-11147?utm_medium=copied (žiūrėta 2024-09-21)
[derinimashttps://www.xxiamzius.lt/numeriai/2007/01/05/nuom_01.html](https://www.xxiamzius.lt/numeriai/2007/01/05/nuom_01.html) (žiūrėta 2024-11-06)

Literatūra

1. Plikienė, Margarita. 1987. Tolerancijos esmė. *Etikos etiudai 10. Pagarba ir pakanta*. Vilnius: Mintis.
2. Plečkaitis, Romanas. 1998. „Tolerancija“. Vilnius: Pradai.
1. Sprindžiūnas, Andrius. 2006. Lietuvos moksleivių ksenofobijos ir politinės tolerancijos bruožai. *Acta Paedagogica Vilnensia* 16, 74–86.
2. Sprindžiūnas, Andrius. 2000. X–XII klasių mokinių tolerancijos ugdymas. *Daktaro dizertacijos santrauka socialiniai mokslai, edukologija* (07S). Vilnius.
3. Sprindžiūnas, Andrius. 2001. Santykis su savimi ir jo vaidmuo ugdant vyresniųjų mokinių toleranciją. *Acta Paedagogica Vilnensia* 8, 75–84.
4. Žemaitis, Vincentas (ats. red.). 1987. *Etikos etiudai 10. Pagarba ir pakanta*. Vilnius: Mintis.